

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

УДК 331.522:330.3

Петрова Ірина Леонідівна,

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки
Університету "КРОК"*

ЗМІНИ НА РИНКУ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу змін на ринку праці та їх впливу на процес формування середнього класу в Україні. Середній клас розглядається як важлива передумова економічного зростання та соціальної стабільності суспільства. Водночас, чисельність його представників знижується не тільки у нашій країні, а й на глобальному рівні. Досліджено сутнісні ознаки середнього класу, пов'язані з ринком праці, та функції, які ця соціальна страта виконує в суспільному житті.

Особливістю підходу автора до дослідження формування середнього класу є визнання похідного характеру цього процесу від змін на ринку праці. Проаналізовано сучасні особливості та тенденції процесу змін у соціально-трудої сфері, виявлено характер впливу змін на ринку праці на процеси формування середнього класу в Україні. Доведено, що основні фактори зовнішнього середовища, які спричинюють зрушення в соціальній, освітній, професійно-кваліфікаційній структурі ринку праці, обумовлюють тенденції змін у становищі, структурі та параметрах середнього класу. Представлено авторські оцінки параметрів факторів змін (політичного, економічного, соціального, технологічного, правового, екологічного) за їх значущістю та силою впливу. Врахування нових змін на ринку праці, а також специфіки механізму їх реалізації дозволить визначити підходи до управління цим процесом. Визначено, що механізмами реалізації впливу змін на ринку праці на процес формування середнього класу є конкуренція та партнерство.

Створення умов для ефективної дії даних механізмів сприятиме формуванню потужного середнього класу в українському суспільстві.

Ключові слова: ринок праці, зміни, фактори змін, середній клас, механізм конкуренції та партнерства

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки, політична стабільність суспільства та матеріальний і духовний добробут його членів значною мірою залежать від існування середнього класу. Його представники утворюють соціальну базу проведення успішних реформ, є основним суб'єктом громадянського суспільства, провідною продуктивною силою та споживачем товарів і послуг, ключовим елементом інноваційно-інвестиційного потенціалу, завдяки чому виступають рушієм технологічного та соціально-економічного прогресу. Водночас, формування середнього класу в Україні відбувається суперечливо й характеризується негативною кількісно-якісною динамікою, зокрема абсолютним скороченням його чисельності. З'ясування причин цього явища потребує аналізу соціально-економічної ситуації і, насамперед, стану ринку праці та змін, що постійно відбуваються на ньому.

Аналіз досліджень та публікацій. Науковий інтерес до проблематики формування середнього

класу є постійним, хоча з певними коливаннями на різних етапах розвитку суспільства. Останніми роками кількість фундаментальних робіт у цій сфері зменшилася, проте поживлення внутрішньої політичної ситуації в Україні напередодні виборів знову привернуло підвищену увагу до середнього класу як значної частини електорату.

Теоретичні та прикладні аспекти формування та розвитку середнього класу закладено у працях таких учених як В.В. Близнюк, В.М. Геєць, І.О. Курило, Е.М. Лібанова, Л.М. Черенько та ін. Питанням аналізу нерівності та прогнозування чисельності глобального середнього класу присвячені публікації зарубіжних дослідників Г. Герца, Б. Мілановича, Г. Стендинга, Х. Хараса. Проблеми, пов'язані з формуванням середнього класу, зокрема з розвитком продуктивної зайнятості та ринку праці, утворенням та розподілом доходів у суспільстві, освітньою та професійно-кваліфікаційною структурою, трансформацією соціально-трудоїх від-

© Петрова І.Л., 2018

носин шляхом їх демократизації, діалогу сторін та згуртованості суб'єктів, висвітлено у працях О.О. Герасименко, О.А. Грішнєвої, С.П. Калініної, А.М. Колота, Л.С. Лісогор та ін.

Однак малодослідженими виявляються питання впливу постійних та істотних, поступових і радикальних змін на ринку праці на процеси формування середнього класу, хоча саме у цій сфері відбувається професійна реалізація працівників, утворюються їхні доходи, зростає соціальний статус.

Мета статті – виявлення впливу змін на ринку праці на процеси формування середнього класу в Україні з визначенням пріоритетних напрямів взаємоузгодженого регулювання необхідних соціально-економічних перетворень.

Викладення основного матеріалу. Поняття середнього класу не є незмінним, воно постійно розвивається, уточнюється, доповнюється, відбиваючи реальні процеси змін у його змісті, структурі та формах прояву. Дослідники підходять до його визначення у різних аспектах: економічному, політичному, соціологічному, соціально-психологічному. При цьому акцент робиться на майнових характеристиках (доходи, наявність рухомого та нерухомого майна, кредитно-депозитна історія тощо), поміркованій політичній позиції, прагненні стабільності, серединному положенні серед вищих і нижчих прошарків населення, достатньому рівні освіченості та професіоналізму, прихильності до певних цінностей і моделей економічної поведінки, самоідентифікації осіб із середнім класом. У більшості робіт подано синтезоване визначення середнього класу, яке об'єднує різні ознаки. Так, Е.М. Лібанова до основних критеріїв ідентифікації середнього класу включає [4, с. 37]:

- рівень доходів, який забезпечує споживання за прийнятими в суспільстві стандартами;
- володіння нерухомістю;
- наявність власної справи;
- високий рівень освіти і професійну кваліфікацію, які надають високого соціального статусу, визнаного в суспільстві, і гарантують його збереження при економічних зрушеннях;
- помірний політичний консерватизм, зацікавленість у підтримці соціальної стабільності та неприйняття маргінальної ідеології;
- суб'єктивну ідентифікацію себе із середнім класом.

Кожний із застосовуваних критеріїв до визначення середнього класу не є однозначно чітким, має певні межі, а часто й певний ступінь імовірності, за яким ту чи іншу особу або соціальну

групу можна зарахувати до досліджуваної сукупності.

Крім того, на різних етапах суспільного та індивідуального розвитку представники середнього класу можуть як покинути його межі, так і вступати до нього. У зв'язку з цим сукупність осіб, що охоплюється поняттям середнього класу, є нечіткою множиною. Це вимагає використання сучасного економіко-математичного апарату дослідження кількісних параметрів середнього класу та їх динаміки.

Відтак, середній клас – це не однорідне утворення, а сукупність соціальних груп, що займають проміжну позицію між верхніми і нижніми верствами суспільства. На відміну від поширених у спеціальній літературі поглядів, ми визначатимемо поняття середнього класу з точки зору провідного фактору його формування – ринку праці. Саме трудові відносини, функції та характер діяльності, отримання доходів, специфічна економічна поведінка людей на ринку праці формує ті особливі риси, за якими їх можна зарахувати до різних соціальних страт.

У цьому ракурсі до середнього класу, знов-таки за певних умов і деякою ймовірністю, потрапляють особи з певним рівнем доходу, який дає змогу не лише забезпечувати прийнятний рівень життя, але й робити заощадження, купувати рухоме та нерухоме майно, керувати своєю власністю, створювати робочі місця. Вони мають гідний статус на ринку праці (наявність власного бізнесу, затребуваної престижної професії, високого рівня освіти і професійної кваліфікації), задіяні у сфері інтелектуальної та, що важливіше, інноваційної праці, організують свою діяльність на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Їх вирізняє характерна економічна поведінка, що проявляється й у сфері виробництва і сфері споживання, праці та дозвілля.

Ці суттєві ознаки середнього класу, пов'язані з ринком праці, зумовлюють важливі функції, які він виконує в суспільному житті. Серед них – функція соціального медіатора суспільства – в її межах розвивається соціальна взаємодія, утворюється соціальний капітал, народжуються відносини партнерства, згуртованості, довіри; функція соціального стабілізатора суспільства, що пояснюється бажанням зберегти наявні цінності для подальшого процвітання й одночасно адаптуватися до змін; функція рушія технологічного та соціально-економічного прогресу, яка здійснюється завдяки високій якості людського капіталу й високій трудовій активності; функція креативного інноватора, що здійснюється завдяки можливостям

реалізації творчого потенціалу; функція культурного інтегратора суспільства – через поширення своїх культурних партнерів на все суспільство.

Драматичною тенденцією формування середнього класу в Україні на сучасному етапі є вражаюче зниження його частки в соціальній структурі суспільства. Фахівцям відомо, що у західних країнах його питома вага може становити 60% і більше, незважаючи на процеси дисиміляції і розмивання соціальної бази [10; 11]. В Україні частка середнього класу в рази менша, причому її достовірних та однозначних оцінок немає.

Так, за даними соціологічної групи “Рейтинг”, середній клас становить, за самооцінкою, близько 30% населення і складається з підприємців, фахівців та осіб, задіяних у так званій креативній економіці. Цим людям вистачає на життя, але катастрофічно бракує впевненості у майбутньому: значна частина “середняків” ризикує випасти з цієї категорії після якогось економічного струсу. На відміну від бідних, вони орієнтовані на конкурентну економіку [8].

За результатами опитування 2014 р. (Центр Разумкова), до середнього класу потрапляє 14% опитаних, до його периферії – 35%. До нижчого класу зарахували себе 31% опитаних, до вищого – трохи більше 1%. Найчисельнішими групами у складі середнього класу є фахівці (36%), кваліфіковані робітники (15%), підприємці (11%), управлінці (10%), пенсіонери (9%) (рис. 1). Такі категорії як військовослужбовці та особи вільних професій входять лише по 1% до складу середнього класу [8, с. 43-44].

Охоплюючи різні соціальні групи, середній клас є неоднорідним, або гетерогенним. В його структурі можна виокремити верхні, середні та нижні прошарки (принаймні за доходами), а також частини так званих старого і нового середнього класів.

Рис. 1. Структура середнього класу за соціально-професійними групами у 2014 р., %

Джерело: побудовано за [8].

Логіка їх формування цілком зрозуміла. Старий середній клас народжувався в середовищі дрібних власників та товаровиробників, тоді як поява нового середнього класу обумовлена виникненням і стрімким поширенням інформаційно-комунікаційних технологій. Якщо базою утворення першого були відносини і право власності, то для другого – знання, людський та соціальний капітал. З огляду на це закономірно, що у віковій структурі середнього класу України переважають особи найбільш продуктивних категорій ринку праці, що мають сучасну освіту (рис. 2).

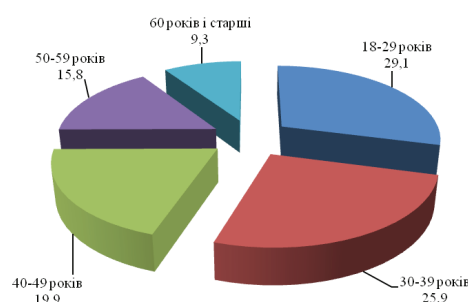

Рис. 2. Вікова структура середнього класу України у 2014 р., %

Джерело: побудовано за [8].

Відтак, питома вага осіб вікових категорій 18-29 та 30-39 років становить 55% середнього класу, а відсоток осіб старших вікових груп у досліджуваній сукупності зменшується. Значною мірою це обумовлено швидким старінням знань та обмеженим доступом до перспективних робочих місць, які вимагають володіння новітніми компетенціями.

Зміни у структурі середнього класу (стосовно професій, кваліфікацій, рівнів освіти та доходів) є похідними від змін у змісті та характері праці, тенденцій розвитку ринкових відносин у сфері праці.

Процес змін у соціально-трудої сфері є постійним, однак їх інтенсивність, сфера і сила впливу відрізняються на різних етапах суспільного розвитку. Аналіз процесу змін у досліджуваній площині протягом останніх років дозволяє відзначити такі новітні закономірності.

По-перше, вони є комплексними як за причинами, так і за наслідками дії. Причини, що “провокують” зміни на ринку праці, поділяються на зовнішні та внутрішні по відношенню до нього. На наш погляд, домінуючу роль на сучасному етапі відіграють саме зовнішні. Динаміка попиту і пропозиції праці, ринкова ціна праці, кількісно-якісні структурні зрушення визначаються здебільшого зовнішніми впливами. За таких обста-

вин політика удосконалення стану, що вже існує, або пасивного реагування на сигнали зовнішнього середовища є неприйнятною. До зовнішніх причин змін на ринку праці, користуючись методикою PESTLE-аналізу, ми зараховуємо [7, с. 91]:

політичні: перерозподіл влади між державними та регіональними структурами, часті зміни органів контролю, політичного курсу, нестабільність політичної ситуації, коливання валютних курсів, роль об'єднань роботодавців і найманих працівників, недовіра до влади;

економічні: глобалізація економіки та загострення конкуренції на всіх ринках, у т.ч. праці, перехід від економіки масового виробництва до економіки знань, поява нових ринків або звуження старих, рівень продуктивності праці; рух цін на ринках праці, товарів та послуг, реструктуризація видів діяльності, перерозподіл капіталу, утворення олігархічної ренти;

соціальні: рівень довіри та згуртованості в суспільстві, соціальна нерівність, зміна традицій і суспільних ієрархій, ступінь свободи вибору, демографічні процеси, кроскультурні процеси, освітній рівень населення та окремих його груп, розвиненість соціальної інфраструктури;

технологічні: нові інформаційно-комунікаційні технології, модернізація виробничих процесів, інтегровані системи управління, мережева економіка;

правові: зміни в законодавстві, недосконалість правової бази інтелектуальної власності, порушення трудового законодавства;

екологічні: вичерпність ресурсів, забруднення довкілля, поширення захворювань, обумовлених погіршенням екології.

Аналіз стану зовнішнього середовища ринку праці в аспекті цих факторів показав, що їх значущість для прогресивних зрушень та сила впливу є не лише неоднозначними, але й почасти різноспрямованими. У табл.1 представлено авторські оцінки параметрів цих факторів змін, отримані на підставі аналізу досвіду реформування в Україні та багатьох експертних суджень.

Комплексна та суперечлива дія цих факторів спричинює істотні зміни на ринку праці, появу нових механізмів його регулювання та саморегулювання, зміну вимог до працівників, їх компетентності, рівня трудової активності.

У соціальній структурі ринку праці відбувається розшарування, загострюється нерівність між певними сегментами за статусом зайнятості, рівнем доходів, внеском у створення суспільного продукту. Зазначені закономірності проявляються у рівнях, динаміці та поляризації доходів у суспільстві. За визначенням І.О. Курило, доходи є результирующим маркером стратифікації [3, с.313]. Загальний тренд останніх років – зниження частки середнього класу в абсолютній більшості країн [5].

Наразі найбагатші 5% у США отримують приблизно ту саму частку доходів, що й увесь середній клас цієї країни. На думку А.М. Колота та О.О. Герасимчук, напевне найбільш негативним наслідком цього є зниження соціальної згуртованості та стійкості суспільства [2, с. 91-92].

В Україні диференціація життєвого рівня населення є різною. Так, за період 2014-2017 рр., за даними Державної служби статистики, квінтільний коефіцієнт фондів (співвідношення сумарних доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів) збільшився з 3,1 до 3,3 раза [6].

Тенденції до диференціації доходів та соціального розшарування є властивими не лише для українського суспільства. У своїй книзі “Прекаріат: новий небезпечний клас”, виданій у 2011р., Гай Стендинг описує соціальну структуру суспільства, залежно від статусів зайнятості й характеру праці, виокремлюючи в ній сім груп.

Угорі – крихітна “еліта”, що складається з невеликої кількості неймовірно багатих громадян світу. За цією елітою йде зарплатіат (від англ. Salary – зарплата), зі стабільною повною трудовою зайнятістю, пенсіями, оплаченими відпустками й корпоративними вигодами, часто субсидованими державою, зосереджений у великих корпораціях,

Таблиця 1

Ранжування факторів змін на ринку праці за значущістю та силою їх впливу

Фактори змін на ринку праці	Ранг факторів за їх значущістю	Ранг факторів за силою їх впливу
Політичний	5	1
Економічний	2	3
Соціальний	3	4
Технологічний	1	5
Правовий	4	2
Екологічний	6	6

державних установах та державному управлінні, в тому числі цивільній службі.

Поруч із саларіатом перебуває не настільки численна на сьогодні група профітенс (від англ. professional – “професіонал” і technician – “технічний спеціаліст”) – “кваліфікованого персоналу”. Це консультанти або незалежні спеціалісти за контрактом, які працюють на себе, за умов нестандартних трудових відносин.

Далі – постійно зменшуване ядро робітників, зайнятих фізичною працею. Ще нижче від цих чотирьох груп – прекаріат, що зростає, після якого йде армія безробітних і відокремлена група соціально знедолених, яка живе подачками суспільства [9].

Наведена модель сегментації ринку праці, по суті, є базою для визначення меж середнього класу. На наш погляд, це другий і третій сегменти: саларіат і профітенс. Ці два із семи сегментів ринку праці дійсно утворюють провідну продуктивну силу та є рушієм технологічного й соціально-економічного розвитку країн. Точні кількісні контури названих сегментів у структурі ринку праці України визначити важко, оскільки зайнятість у сфері інформаційно-комунікаційних технологій містить вагому неформальну частку. Проте показовими є дані щодо соціального статусу респондентів, отримані в результаті соціологічного дослідження Центру Разумкова, які, на наш погляд, є репрезентативними для аналізу соціальної структури українського суспільства (табл.2).

Дані таблиці безпосередньо вказують на зв'язок статусу зайнятості населення та його місця в соціальній ієрархії. Так, безробітні складають близько 9% нижчого класу, а управлінці різних ланок – майже 9% вищого класу. До вищого класу себе зарахували 18,4% підприємців, 19,0% фахівців, 15,4% кваліфікованих робітників. Показово, що майже 45% пенсіонерів вважають себе нижчим класом.

Другою закономірністю сучасних змін у сфері ринку праці є їх радикальний характер. Глобалізація ринків праці, стрімке поширення інновацій в економіці, виникнення нестандартних форм зайнятості, сплеск зовнішньої трудової міграції – виклики сьогодення, до яких важко підготуватися заздалегідь. Різні сегменти ринку праці з неоднаковою швидкістю адаптуються до таких змін, оскільки їх представники мають різний рівень освіти, ступінь мотивації та готовності до змін. Суб'єкти сфери соціально-трудова відносин багатьох рівнів відстоюють свої, почасти суперечливі, інтереси, можуть схилитися до консерватизму, чинити відкритий або прихований опір нововведенням, триматися за старі привілеї і не погоджуватися працювати у новому форматі. За таких умов саме середній клас перетворюється на агента змін, рушійну силу нового, здатну швидко адаптуватися до них.

Третьою тенденцією є постійність і безперервність змін. Модернізація соціально-трудова відносин у напрямі їх демократизації, прозорос-

Таблиця 2.

Соціальний статус респондентів, % опитаних (2014 р.)

Опитані респонденти	Усі опитані	Вищий клас	Суб'єктивний середній клас	Середній клас	Периферія середнього класу	Нижчий клас
Підприємці	4,9	18,4	7,5	10,8	6,2	1,2
Управлінці вищої, середньої та нижчої ланки	3,7	9,1	5,5	10,0	3,7	1,1
Фахівці	18,3	19,0	23,6	35,7	18,6	12,3
Люди вільних професій	0,7	0,0	0,8	1,0	0,8	0,5
Військовослужбовці, службовці СБУ, МВС	0,7	2,0	1,1	1,2	1,1	0,1
Кваліфіковані робітники	16,5	15,4	17,2	15,1	18,0	14,2
Некваліфіковані або сільськогосподарські робітники	7,2	2,1	6,3	3,2	7,6	7,6
Студенти та учні	4,2	9,1	5,6	4,8	5,9	1,3
Домогосподарки	5,7	5,7	6,1	4,6	6,7	4,8
Пенсіонери	28,0	13,3	18,2	8,7	22,1	44,6
Непрацездатні (в т.ч. інваліди)	0,8	1,1	0,4	0,3	0,4	1,5
Ті, які не працюють, та безробітні	6,5	2,8	4,9	2,2	6,0	8,8
Інше	2,5	2,0	2,5	2,3	2,6	1,9
Не відповіли	0,2	0,0	0,3	0,1	0,3	0,2

Джерело: [8, с. 44].

ті та гармонізації без постійної підтримки може мати зворотній ефект, що призведе до реанімації перекосів у взаємовідносинах роботодавців і найманих працівників, поглиблення несправедливості, нерівності, відчуження вже в інших формах. Успіх змін залежить від інтеграції суспільства довкола них, ефективного соціального діалогу, побудови моделі відносин, в якій узгоджуються, з одного боку, конкурентні, а з другого, партнерські відносини. Очевидною є роль середнього класу як провідного суб'єкта таких відносин, рушійної сили механізму їх розвитку.

Четвертою закономірністю є зміщення акцентів у бік м'яких факторів управління змінами, що передбачає перехід від прямого тиску на учасників змін до створення сприятливих умов формування їх бажаної поведінки, сприйняття нових цінностей, участі у нововведеннях. Недостатні, почасти негативні результати економічної та соціальної трансформації в Україні пояснюються окрім іншого застосуванням застарілих інструментів, що зводить нанівець усі зусилля справжніх реформаторів. Так, безсумнівною основою формування середнього класу є підприємництво, яке потерпає від високих податків та ставок за кредитами, що нагадують державне здирництво й продовжують заганяти в "тінь" доходи, насамперед заробітну плату. Дотепер, незважаючи на гострі дискусії та численні спроби змінити ситуацію, в Україні не створено належне середовище для започаткування власної справи та ведення бізнесу. Проте механізмами формування, розвитку та процвітання середнього класу, що історично та логічно визначилися, є конкуренція та партнерство. Від їхньої ефективної взаємодії залежить економічне піднесення та соціальний добробут країни. Це означає, що система адміністративного диктату, правового нігілізму, олігархічного свавілля має бути радикально змінена.

Формування середнього класу має спиратися на інституційні перетворення, демократичні методи, спрямовані на відновлення довіри й згуртованості в суспільстві, високу соціальну відповідальність, трудову активність та вільну ініціативу громадян.

Висновок. Формування середнього класу є невід'ємною складовою розбудови соціальної держави та її економічного зростання. Цей процес – похідний від змін на ринку праці, які на сучасному етапі характеризуються комплексністю та суперечливістю, радикальним впливом, безперервністю й переходом до м'яких методів управління. Механізмами реалізації на ринку праці впливу змін на процес формування середнього

класу є конкуренція та партнерство. Забезпечення реалізації цих механізмів – важливе правове та економічне завдання.

Список використаних джерел

1. Віхров М. Криза представництва / М. Віхров [Електронний ресурс]. – URL: <http://m.tyzhden.ua/publication/214376>.
2. Колот А. Соціальна нерівність доходів: глобальний вимір / А. Колот, О. Герасименко // Економічна теорія. – 2017. – № 4. – С. 76-107.
3. Курило І.О. Соціально-економічна структура населення: еволюція, сучасність, трансформації / І.О. Курило. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2006. – 472 с.
4. Лібанова Е.М. Трансформаційні процеси, соціальна стратифікація і перспективи становлення середнього класу / Е. М. Лібанова // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 2. – С. 34-60.
5. Миланович Б. Глобальное неравенство. Новый подход для эпохи глобализации / пер. с англ. Д. Шестакова. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2017. – 336 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Петрова І.Л. М'які фактори управління змінами у сфері соціально-трудових відносин / І.Л. Петрова // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 89-95.
8. Рачок А. Середній клас в Україні: уявлення і реалії / авт. кол.; заг. керівн. А. Рачка. – К. : Центр Разумкова, 2016. – 258 с. [Електронний ресурс]. – URL: <http://razumkov.org.ua>.
9. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс / Г. Стэндинг. - М. : АдМаргинем Пресс, 2014. – 328 с. [Електронний ресурс]. – URL: <http://spkurdyumov.ru/uploads/2016/05/prekariat-novyy-opasnyj-klass.pdf>
10. Kharas H., Gertz G. The New Global Middle Class: A Cross-Over from West to East / <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2010>
11. Kharas H. The emerging middle class in developing countries / H. Kharas // Global Development Outlook. – 2011. – 61 p.

References

1. Vixrov M. Kry`za predstavny`cztva / M. Vixrov [Elektronny`jresurs]. – Rezhym`dostupu: <http://m.tyzhden.ua/publication/214376>
2. Kolot A. Social`nanerivnist`doxodiv: global`ny`jvy`mir / A. Kolot, O. Gerasymenko. – Ekonomichnateoriya. – 2017. – № 4. – S. 76-107.
3. Kury`lo I.O. Social`no-ekonomichna struktura naseleण्या: evolyuciya, suchasnist`, transformaciyi / I.O. Kury`lo. – K. : In-t demografiyasocial`ny`xdoslidzhen` NAN Ukrainy`, 2006. – 472 s.
4. Libanova E.M. Transformacijni procesy`, social`nastraty`fikacijai perspekty`vy`stanovlennyaseredn`ogoklasu / E. M. Libanova // Ekonomika i prognouzuvannya. – 2002. – № 2. – S. 34-60.

5. Milanovy`ch B. Global`na nerivnist`. Novy`j pidxid dlya epoxy`globalizaciyi / per. z angl. D. Shestakova. – M. : Vy`davny`cztvo Insty`tutu Gajdara, 2017. – 336 s.
6. Oficijny`j sayt Derzhavnoyi sluzhby`staty`sty`ky`Ukrayiny` [Elektronny`jresurs]. – Rezhy`mdostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Petrova I.L. M`yaki faktory` upravlinnya zminamy u sferisocial`no-trudovy`x vidnosy`n / I.L. Petrova // Social`no-trudovi vidnosy`ny` : teoriya ta prakty`ka. – 2014. – № 1. S. 89-95.
8. Rachok A. Serednij klas v Ukrayini: uyavlennya i realiyi / avtors`ky`jkolekty`v; zag. kerivn. A. Rachka. – K. : CentrRazumkova, 2016. – 258 s. [Elektronny`jresurs]. – Rezhy`mdostupu : <http://razumkov.org.ua>.
9. Stendy`ng G. Prekariat: novy`jnebezpechny`jklas / G. Stendy`ng. – M. : AdMarginemPres, 2014. – 328 c. [Elektronny`jresurs]. – Rezhy`mdostupu:<http://spkurdyumov.ru/uploads/2016/05/prekariat-novyj-opasnyj-klas.pdf>
10. Kharas H., Gertz G. TheNewGlobalMiddleClass: A Cross-Over from WesttoEast / <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2010>
11. Kharas H. Theemergingmiddleclassindevelopingcountries / H. Kharas // GlobalDevelopment Outlook. – 2011. – 61 p.

Iryna Petrova,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Marketing and Behavior Economics «KROK» University

Changes in the labour market as a factor of the formation of a middle class in Ukraine

This article is devoted to the analysis of changes in the labour market and their impact on the process of formation of a middle class in Ukraine. A middle class is viewed as an important precondition for economic growth and social stability in society. However, the number of its representatives is reduced not only in this country but also globally. The article studies essential features of the middle class connected with the labor market, and the functions that this social stratum performs in public life.

The peculiarity of the author's approach to the study of the formation of the middle class is the recognition of the fact that this process results from changes in the labor market. The article analyzes modern features and trends in changes in the social and labour sphere, and reveals the nature of the impact of changes in the labour market on the processes of creation of the middle class in Ukraine. It is proved that the main environmental factors that cause shifts in the social, educational, vocational and qualification structure of the labor market give rise to trends of changes in position, structure and parameters of the middle class. The author estimates the parameters of various factors of change (political, economic, social, technological, legal, ecological) by their significance and power of influence. Consideration of new changes in the labour market, and modalities of the mechanism for their implementation will make it possible to identify approaches to the management of this process. It is determined that competition and partnership are the mechanisms for changes in the labour market to impact on the process of formation of the middle class.

Creation of conditions for effective pformance of these mechanisms would contribute to the formation of a powerful middle class in the Ukrainian society.

Key words: *labour market, changes, factors of changes, middle class, mechanism of competition and partnership.*

Стаття надішла 17.09.2018